

UZASADNIENIE

Jednym z największych wyzwań, jakie czeka całe polskie społeczeństwo w perspektywie najbliższych trzech dekad, jest zmniejszanie się liczby ludności w Polsce. Prognozy dla Polski nie są przychylne. W Prognozie Ludności na lata 2014-2050 Główny Urząd Statystyczny przewiduje, iż w 2050 r. liczba ludności w Polsce wyniesie 33 950,6 tys. osób. Przyczynami tej sytuacji jest niska dzietność i długo utrzymujące się ujemne saldo migracji. Od 1990 r. współczynnik dzietności¹ TFR (total fertility rate) dla Polski uzyskuje wartość poniżej 2.1, co oznacza brak zastępowalności pokoleń. Natomiast od 1997 r. do chwili obecnej jego wartość waha się między 1.5-1.2, to znaczy w obrębie niskiej i bardzo niskiej płodności. Zgodnie z prognozą demograficzną EUROSTAT wskaźnik obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku poprodukcyjnym, tj. 65+, do osób w wieku produkcyjnym, tj. 15-64 lata) w Polsce wzrośnie z 26,4 w 2019 r. do 63,6 w 2100 r. Choć starzenie się ludności jest procesem, który obserwowany jest w całej Europie, to zgodnie z prognozami EUROSTAT starzenie się ludności w Polsce będzie przebiegało najszybciej w całej UE i w efekcie w 2100 r. wartość wskaźnika obciążenia demograficznego w Polsce będzie najwyższa w całej UE. W związku z tym zagraża nam proces starzenia populacyjnego, stajemy się „coraz starszym społeczeństwem i za 80 lat mamy być najstarszym w całej Unii”.

Przewiduje się, że proces zmniejszania się populacji może mieć szereg długofalowych, negatywnych konsekwencji w postaci m.in. wpływu na wzrost gospodarczy i ryzyko wystąpienia sekularnej stagnacji, wartość i strukturę dochodów i wydatków budżetu centralnego i budżetów JST, rynek pracy czy zdolność państw i JST do dostarczania usług publicznych, w szczególności zabezpieczenia emerytalnego osób starszych. Negatywne konsekwencje mogą być najbardziej odczuwalne w tych regionach, w których starzenie się demograficzne oraz spadek liczby ludności będą postępowały szczególnie szybko.

Polska należy do państw o dzietności poniżej średniej w Europie. Mimo wzrostu w stosunku do 2015 r., w 2019 r. współczynnik dzietności teoretycznej TFR osiągnął w Polsce wartość 1,42 dziecka na kobietę, co uplasowało Polskę na 190. miejscu na świecie na 208 sklasyfikowanych państw i terytoriów². Wiele państw UE jednak boryka się z jeszcze poważniejszymi

¹ Współczynnik dzietności *total fertility rate* TFR określa liczbę urodzonych dzieci przez jedną kobietę w wieku rozrodczym 15-49 lat w danym roku.

² https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/29504/569.en.population.societies.world.2019.en.pdf .

wyzwaniami, ponieważ dzietność w państwach takich jak Włochy, Hiszpania, Finlandia, Grecja czy Portugalia jest jeszcze niższa.

Zasadniczym wyzwaniem, bo odnoszącym się do najważniejszego czynnika wpływającego na starzenie się demograficzne populacji, jest niska dzietność, która jest poniżej zastępowalności pokoleń dla wszystkich krajów, dla których prognozowany jest spadek populacji.

Starzenie się demograficzne oraz postępujący spadek liczby ludności stawia wyzwanie dla polityk dotyczących dzietności, polityki senioralnej oraz polityki migracyjnej. Strategia Demograficzna 2040, zwana dalej „SD”, koncentruje się na obszarze dzietności, ze względu na szczególne znaczenie tej problematyki dla przeciwdziałania starzeniu się demograficznemu oraz spadkowi liczby ludności.

Działania nakierowane na zwiększenie dzietności powinny być kompleksowe – odnoszące się do wszystkich barier do posiadania dzieci stojących przed potencjalnymi rodzicami, spójne między wieloma obszarami życia społecznego, długofalowe i stabilne. Takie założenia przyświecają SD, której głównym celem jest wyjście z pułapki niskiej dzietności i zbliżenie się do poziomu dzietności gwarantującego zastępowalność pokoleń. Na potrzeby SD zidentyfikowano wyzwania stojące przed Polakami chcącymi mieć dzieci, które koncentrują się w 10 obszarach. Analiza wyzwań wskazała, że dla umożliwienia Polakom zrealizowania ich planów prokreacyjnych konieczna jest realizacja 3 celów szczegółowych. Należy do nich wzmocnienie rodziny, która jest miejscem przychodzenia dzieci na świat, znoszenie barier dla rodziców chcących mieć dzieci, dla podejmowania decyzji prokreacyjnych oraz podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk dla rozwoju kompetencji administracji.

Na podstawie analizy wyzwań, dla osiągnięcia celów szczegółowych zostało sformułowanych 12 kierunków interwencji. Do tych kierunków należy zabezpieczenie finansowe rodzin, wsparcie w zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych rodzin, wsparcie trwałości rodzin, popularyzacja kultury sprzyjającej rodzinie, wzmocnienie współpracy z III sektorem i innymi podmiotami działającymi na rzecz rodziny, rozwój form opieki nad dziećmi, rozwój rynku pracy przyjaznego rodzinie, poprawa jakości i organizacji edukacji, rozwój opieki zdrowotnej, rozwój infrastruktury i usług potrzebnych rodzinom, podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk na szczeblu centralnym oraz podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk na szczeblu samorządowym.

Realizacja celów SD jest powiązana z realizacją wielu projektów strategicznych wskazanych w SOR, wymaga także realizacji szeregu nowych inicjatyw. W realizację celów włączone

zostaną administracja centralna i samorządowa, organizacje społeczne i ruchy obywatelskie, kościoły i związki wyznaniowe, przedstawiciele świata nauki, twórcy i eksperci. Wdrożenie SD będzie finansowane ze środków własnych zaangażowanych instytucji, budżetu centralnego, budżetów JST oraz środków UE, a także będzie monitorowane poprzez szereg wskaźników.

Długofalowo, z faktu rodzenia się dzieci w kolejnych pokoleniach, które z czasem wchodzi w dorosłość, ich liczebności, wykształcenia, pracy, oraz kapitału ludzkiego i społecznego korzysta społeczeństwo, w tym też ci, którzy dzieci nie mają lub mają ich niewielką liczbę. Korzysta też państwo, które dzięki temu finansuje swoje funkcje oraz pozyskuje odpowiednie kadry. Wiele usług publicznych opartych jest na założeniu, że dzięki dużej liczbie pracujących będą w przyszłości napływały składki i podatki na ich utrzymanie. Szczególnym przypadkiem jest system emerytalny i opieka zdrowotna nad emerytowanymi seniorami, w których świadczenia finansują składki młodszych, pracujących pokoleń. Mimo, iż decyzja o urodzeniu dziecka jest podejmowana indywidualnie, korzyści z jego dorosłości są w znacznej części uspołecznione i nikt z tych korzyści nie może być wyłączony. Dziecko zatem nie jest jedynie dobrem indywidualnym, ale ważnym dobrem publicznym. Na liczbę dzieci w rodzinie oraz ich zdrowie, rozwój emocjonalny i zdolności do osiągnięcia sukcesu w edukacji i na rynku pracy zasadniczo wpływają więzi rodzinne w domu, z którego się wywodzi. Najlepiej na rozwój dziecka wpływają trwałe rodziny uformowane przez oboje rodziców. Szczególna rola przypada tu sformalizowanym małżeństwom, które nie tylko są najtrwalszą formą związku, ale również mają największą dzietność. Dodatkowo art. 18 Konstytucji RP wskazuje na instytucję małżeństwa oraz rodzinę, macierzyństwo i rodzicielstwo jako wartości, które zajmują szczególnie wysoką rangę w hierarchii wartości konstytucyjnych oraz nakłada na państwo obowiązek ich ochrony oraz szczególnej opieki nad nimi. Zatem upowszechnienie i zwiększenie trwałości małżeństw, a także tworzenie warunków do posiadania dzieci należy do najważniejszych interesów państwa i społeczeństwa oraz do obowiązków władz publicznych.

Długofalowe zagrożenia płynące z niskiej dzietności dla Rzeczypospolitej Polskiej i jej obywateli oraz korzyści wynikające z potencjalnie znaczącej poprawy pozwalają określić aktywne i konsekwentne działania na rzecz odwrócenia niekorzystnych trendów jako leżące w żywotnym interesie kraju, a poprawa struktury demograficznej staje się przedmiotem polskiej racji stanu. Tym samym działania na rzecz formowania się rodzin opartych na małżeństwie oraz umożliwiania realizacji planów prokreacyjnych rodzinom chcącym mieć dzieci są inwestycją o istotnym znaczeniu dla długoterminowych możliwości rozwoju gospodarczego i

społecznego. Dlatego też działania na rzecz realizacji SD należy traktować jako priorytetowy obszar inwestycji społecznych.

SD jest odpowiedzią na jedno z najważniejszych wyzwań postawionych w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do 2020 r. (z perspektywą do 2030), zwanej dalej „SOR”, a określone jako niekorzystne trendy demograficzne, które przejawiają się niskim współczynnikiem dzietności i spadkiem liczebności osób w wieku produkcyjnym.

Projekt Strategii Demograficznej jest dokumentem kierunkowym. Na podstawie diagnozy definiuje 3 cele szczegółowe i 12 kierunków interwencji, a także 104 wspierane kierunki działań:

Cel I. Wzmocnienie rodziny

1. Zabezpieczenie finansowe rodzin
2. Wsparcie w zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych rodzin
3. Wsparcie trwałości rodzin
4. Popularyzacja kultury sprzyjającej rodzinie
5. Wzmocnienie współpracy z III sektorem i innymi podmiotami działającymi na rzecz rodziny

Cel II. Znoszenie barier dla rodziców chcących mieć dzieci

6. Rozwój form opieki nad dziećmi
7. Rozwój rynku pracy przyjaznego rodzinie
8. Poprawa jakości i organizacji edukacji
9. Rozwój opieki zdrowotnej
10. Rozwój Infrastruktury i usług potrzebnych rodzinom

Cel III. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk

11. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk na szczeblu centralnym
12. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk na szczeblu samorządowym

Spodziewanym skutkiem wdrożenia strategii i jednocześnie jej celem głównym jest wzrost dzietności w Polsce do 2040 r. do poziomu zbliżonego do zastępowalności pokoleń.

Na podstawie SD opracowywane będą szczegółowe instrumenty wspierające dietność.
Strategia jest spójna z Polskim Ładem, który zawiera w sobie projekty wspierające dietność.